

Sándor Iván

Drága Liv!*

Egy levél volt a dossziében legfelül.

Párizs, 1965. március 11.

Liv, drága! Mikor az új budapesti ismerősöddel találkoztunk, megint előhoztad azt, amiről már annyiszor megbeszéltük, hogy nem tartozik másra. Tényleg csak egy mutogatni való bizsu vagyok? Ne mondd, hogy nem, tudom, de mégis meddig folytatod ezt? Miért jó ez Neked? Egyszer még tőlem is elvárod majd, hogy annak mondjam magam, akinek Te akarsz látni?

Súlyos hiba lenne, ha ebbe belemennék. Mondd, engem szeretsz, vagy egy képzeletbeli fickót? Olyan nevetséges! Liv, drágám, ez megalázó!

Azt mondd, ha tiltakozom, hogy ez az egész az én hisztériára való hajlamosságom. Hát lehet, hogy van bennem hisztériára való hajlamosság. De nem ezért írok Neked. Ide hallgass, én most elutazom. Elmegyek az apád után Algírba. Lesz ott valami munkalehetőség, neked meg lesz időd gondolkozni. Ide hallgass! Amikor megismerkedtünk és Te úgy mutattál be a barátainak, hogy hát kérem, itt van a magyar forradalom hőse, és én megalázva és dadogva tiltakoztam, amitől persze azok a lányok meg fiúk akkora szemekkel néztek rám, meg azt mondták, oh, oh, oh, milyen szerény, mint az igazi nagy emberek, meg körülcsodáltak, mint egy ritka állatot, akkor én másnap Neked határozottan megmondtam, hogy ez volt az utolsó eset, hogy eltértem ezt a marhaságot, és akkor Te megígérted, és azóta tízszer megígérted, és hiába. Akkor én elkezdtem írni, elkezdtem leírni, szóval nem azt kezdtem leírni, hogy milyen események zajlottak le otthon, mert azt még máig sem tudom, szerintem senki sem tudja, és ha azt mondja, hogy tudja, akkor hazudik.

Nem azt kezdtem leírni, ami történt, csak azt, ami bennem történt.

És ez a történet jelent engem.

Azóta írom a magam számára.

Elutazom. Itt hagyom Neked. Vagy megértesz, vagy... ne haragudj... nem akarok ilyen mondatokat végigmondani, illetve végigírni... itt hagyom, drága, leírtam, amit képtelen voltam elmondani neked, drága, már írom egy ideje, de most

A levél befejező oldala hiányzott.

A nevem: Székér Gábor. 1938-ban születtem Kecskeméten. Kecskemét Magyarország közepén van a Duna és a Tisza közötti síkságon. Az apám is ott született, az anyám is. Mindketten gimnáziumi tanárok 1936 óta.

A barátomról szeretnék írni Neked. Olvastam arról, hogy ha nem is tud az ember együtt élni az igazságaival, de azért tud róluk valamit, és érzi, hogy vele vannak. Ez nagy hatással volt rám. Már itt Párizsban olvastam. Az én történetem sokkal fontosabb számomra, mint egy írónak az övé, mert a sajátom, mert létező ember története, – nem holmi kitalált, lehetséges, idealizált. Minden ember élete kísérlet, hogy eljusson önmagához. Senki sem volt még teljesen és maradéktalanul önmaga, mégis mindenki igyekszik önmaga lenni: ki tapogatózva, ki tudatosan, ki ahogy éppen tud.

A barátomat hatéves koromban ismertem meg. Földszintes házban laktunk, az apai nagyszülei házában, a Patak utcában. Nagy kertünk volt, gyümölcsfákkal, három sor szőlővel. Hátsó konyhakert is volt. A nagyanyám burgonyát, borsót, babot, hagymát, paradicsomot ültetett. Ő kapálta. A szőlőt is ő metszette, ő kötözte. A nagyapám permetezett és szüretelt. A törkölyből pálinkát főzött. Nagyanyám nem szerette a tiltott dolgokat, de mivel a nagyapám keveset ivott, azt mondta, hát jó, ne vesszen kárba semmi.

A barátomat a sarki pékségnél ismertem meg. Azon az őszön lettem első elemista, 1943-ban. A pékség nem volt messze, nagyanyám ötéves koromtól engem küldött a friss kenyérért. Kiszámolta a pénzt, mondta, hogy tegyem a nadrágzsebembe, de én inkább a markomban szorongattam. Tudtuk, mikor van a sütés. Sokan akartak a legfrissebből vásárolni. Sorba kellett állni az utcán. Ha nyáron nagyon erős volt a napsütés, mindenki az út menti akácfák árnyékába akart állni. A sok asszony között, a kövér karok, combok, fenekék között jobban izzadtam, mint a napsütésben, úgyhogy inkább a fal mellé húzódtam. Ott jobban ért a nap, de kevesebben voltak.

A barátom ugyanezt gondolta. A forróságban is élveztük a szabadságunkat. Úgy éreztük magunkat, mint a hősök, akiket nem lehet megtörni, összefognak és kitartanak.

Soha nem jutott eszembe, hogy megkérdezzem a barátomtól, visszaemlékszik-e arra a nyárra, amikor először kezdtünk beszélgetni. Természetesnek tartom ma is, hogy ugyanúgy emlékezett rá mindig, ahogy én.

Amikor visszagondolok arra, állunk a napon és várjuk, hogy sorra kerüljünk, nem látok mást, csak a barátom arcát. Úgy látom, hogy ő is csak engem méreget. Mintha nem is lett volna fontos a kenyér. Valaki kiáltott. Na, mire vártok, kölykök! Ti vagytok soron! Ugorjatok! Mind a ketten a hónunk alá kaptuk a frissen sült kenyeret. Lisztes lett tőle az ingünk. Büszkéek voltunk az első közös vásárlásunkra. Nem beszélünk a büszkeségről, de azt hiszem, látszott rajtunk, ahogy együtt léptünk ki a boltból.

Ugyanabban az utcában laktunk. Ugyanabba az elemi iskolába jártunk. Ugyanannak a gimnáziumnak ugyanabban az osztályában érettségiztünk. Ugyanannak az egyetemnek ugyanarra a karára vettek fel bennünket.

Anyám azt mondta, az apám félt, amiért nem a lányok felől érdeklődöm. Akkor a gimnázium utolsó osztályába jártunk. Anyám nevetett. Én is. Vele voltam bizalmas mindig, nem az apámmal, de az apám ezért nem órá volt féltékeny, hanem a barátomra. A lányokról különben sem beszéltem a szüleimmel. A lányokról a barátommal beszélünk.

Még nem kaptuk meg az egyetemi felvételünkről az értesítést 1956 júniusában. Felutaztunk Budapestre. Nagyon bíztunk benne, hogy mind a kettőnket felvesznek. Végigjártuk azokat az utcákat, amelyeket, ha az álmunk megvalósul, naponta kell majd végigjárunk. Arról beszélünk, hogy mennénk a diákotthonból a menzára, hogy mennénk át onnan az egyetemre, hol innánk egy pohár sört, egy szimpla feketekávé. Nem a Duna-parton sétáltunk, nem a Budai Várba mentünk, nem a Margitszigetre vagy a Városligetbe, ahová azelőtt a szüleink vittek bennünket.

A Gellért téren találkoztunk egy fiúval, akit Kecskemétről ismertünk. Idősebb volt nálunk. Negyedéves bölcsészhallgató. Azt mondta, menjünk vele, ha valami érdekeset akarunk látni. De mi az? Menjünk vele, megéri. Átsiettünk a Szabadság hídon, végigmentünk a

pesti rakparton a Váci utcáig. Nem messze az Erzsébet híd pesti hídfőjétől egy több emeletes palota állt a sok régi pompás épület között.

Most, hogy ezt leírom, olyan fáradtságot érzek, hogy nehezemre esik folytatni. Nem emlékszem másra a félórás gyalogútból, mint a kíváncsiságra, a sietségre. Tele voltunk várakozással. A negyedéves bölcsész mosolygott. Ő is tele volt várakozással, többször mondta, miközben egyre gyorsított, és mi nehezen tartottuk vele a lépést, hogy gyertek csak, nem fogjátok megbánni. De az ő várakozása más volt, mint a miénk. A miénk, nem tudom másképpen kifejezni, teljesen ártatlan volt. Fogalmunk sem volt arról, hogy miért kellene nekünk kíváncsinak és izgatottnak lennünk. Ha csak nem a sietéstől. Az ő feszültsége viszont a bennfentes volt. Tudta, mi készül, de nem kívánta megosztani velünk. Mintha őriznie kellett volna azt, amiről tájékozott volt.

Sok arcon láttam később ugyanezt a feszült, bennfentes mosolyt.

Akkor értettem meg, hogy mit jelent, amikor néhány hónappal később a barátom arcán is megpillantottam.

Ez újdonság volt. Úgy éreztem, hogy beszélünk kellene róla. Ugyanolyan volt néhány hónappal később a tekintete, mint a negyedéves bölcsészé, mint azoké, akiket megpillantottunk, amikor előretörtetve a kapu előtt gyülekező tömegben beléptünk a Tiszti Háznak nevezett épületbe.

Szeretném annyi év után is pontosan leírni. Nemcsak bennfenteség volt a pillantásában. Olyan volt a tekintetük, mint azoké, akik nagyobb erők képviselőivel vannak párbeszédben. Ez így elvontnak hangzik. Talán túlzónak. Mégis így volt. És az érzés a tekintet mögött lehetett igaz, lehetett hamis. Lehetett férfias, lehetett gyermekes. Lehetett olyanoké, akik felismertek valamit, lehetett olyanoké, akik csak utánozták azt, amit mások arcán láttak. Kifejezhetett valóságos találkozást akár, szimulálhatta csak, mondom a mai fejemmel. Egy harmadik valakivel. Egy vendéggel. És abból, amit néhány hónappal később átéltem, abból, amit hallottam, azután annak alapján, amit történészek és írók munkáiból itt Párizsban elolvastam, le merem írni, hogy az a harmadik, a Vendég, a történelem volt.

Jól érzem magam ezek között a szavak között, amiket most leírtam. Régen voltam ilyen otthonos társaságban. Miattad kezdtem el írni azt, amiről azt mondom, hogy arról szól, ami bennem történt. Ebben a jóérzésben, hogy kezdek olyan szavakat találni, amelyekkel azt hiszem, azonos vagyok, elmondok Neked valamit, amiről senkinek nem beszéltem.

Nem mérnöknek készültem. Magyar irodalomból én voltam a legjobb az osztályban. Írtam néhány cikket az iskolai újságba. Írtam verseket is. Persze olyan gimnazista verseket. A barátom azt mondta, Te, neked van írói tehetséged. Ezen nevetni kellett. Erős voltam fizikából és matematikából is. Úgy döntöttem, hogy arra az egyetemre jelentkezem, ahová a barátom. A szüleim nem szóltak bele a választásomba, de örültek a döntésemnek.

A rue Monsieur le Prince és a rue Racine sarkán betévedtem a könyvesboltba. Böngészni kezdtem a pultra kirakott könyvek között. Az egyiknek a hátsó borítóján olvasni kezdtem a könyv írójának a szavait arról, hogy – így írta – az én történetem sokkal fontosabb számomra, mint egy írónak a maga történetei, mert a sajátom, mert egy létező emberé, nem holmi kitalált történet. Kitámolyogtam az utcára. Meg sem fordítottam a könyvet. Visszatettem a pultra. Nem akartam többet olvasni ezeknél a mondatoknál, mert féltem, hogy valami olyasmit olvasok, ami ugyancsak nagyon fontos lehet a számomra, és elfeledtetni ezeknek a szavaknak a fontosságát, felül is múlja akár, pedig nekem ezeket kell beszívnom és megőriznem. Ne mosolyogj, még az író nevét sem tudom. Érted ezt? Biztosan érted, hiszen Te is felmondtad egyszer egy író könyvének a sorait, amikor mentünk a Boul Mich-en és azt mondtad, olyan, mintha Te lennél benne abban a szövegben, nem is fontos, hogy ki írta, tudod, az az epilepsziás férfi, aki a fekete kabátjában halad a Boul Mich-en. Gondolom, azért érzem jól magam ezekben a mondatokban, amit miattad kezdtem el írni, mert a leírással abban vagyok benne, amiben szeretnék, ami bennem történt meg, amiben utólag is jelen tudok lenni.

Amikor a Váci utcában a Tiszti Házhoz értem, tele voltam várakozással. Én nem azzal a Vendéggel való találkozásom emlékét őriztem meg, hanem a várakozásom emlékét. Nem tudom pontosan meghatározni a különbséget a kettő között. Úgy éreztem, amit én megőriztem, az egy kicsit kevesebb is, egy kicsit több is. A várakozás az én számomra azt jelenti, hogy valami megvalósítatlan marad. Valami, ami nemcsak szükséges, de elengedhetetlen. És ennek az érzésnek a nyomában jár a kielégítetlenség. Azt kell mondanom, hogy a tapasztalataim szerint a történelemmel való találkozás nem elégíti ki ezt a hiányérzést. Nem szünteti meg a várakozást. Ezt régen nem láttam tisztán. Ma már tudom, hogy ebben különbözünk a barátommal.

A Tiszti Ház bejáratánál szétszórta bennünket a tömeg. A bölcsész hallgató is eltűnt. Szerettem volna visszafordulni és elmenni. Nem értettem, miért kellene ott lennem. A lábamra tapostak, lökdöstek. Az emberhullámozás felfelé áradt, sodort magával az emeleti nagyteremig. Megpillantottam a bölcsész fiút. Ő már az emelvényre vezető lépcsőit jutott. Figyelte a szónokot, kiáltott valamit, az egész terem vele zúgott. A zúgásból és az emberek derűs arcából – igen, az indulatos kiáltások derűs tekintetű embereké voltak – megértettem, hogy a felháborodás nem a szónoknak szól, hanem azoknak, akiknek a szónok a nevét említette.

Az ablakpárkányokon is ültek. Oda szorultam. Lenéztem. Láttam, hogy az udvar tele van. Egy teherautó is állt ott. A szónokok beszédeit kihangosították, a lépcsőházban, az udvaron, az utcán is lehetett őket hallani. Esteledett. Az udvaron sétáló, beszélgető, tapsoló embereket fényoszlopok világították meg. Senkit sem ismertem, mégis mintha ismerősök között lettem volna. Talán azért érzem ezt, mert volt a tömegben néhány színész meg színésznő, őket több filmben is láttam. Az emelvényen a szónokok között voltak írók, azoknak is láttam már a fényképét.

Miközben a barátomat kerestem, feltűnt, hogy nem messze tőlem, egy fiú ölében egy lány ül. Kipirult arccal figyeltek. Azok között voltak, akik folyamatosan bekiabáltak. A fiú keze a lány fenekére alatt volt. Láttam, hogy a lány néha a fiú combja közé nyúl. Akkor sem húzta el a kezét, amikor éljenzett.

Elég messze, a tulsó oldalon, azok között, akiknek lábujjhegyre kellett állni, hogy az előttük lévőktől lássák, mi történik az emelvényen, megláttam a barátomat. Úgy láttam, lenyűgözte őt, nem is a látvány, hanem a hangulat. Együtt kiabált a többiekkel.

Nem azt akarom leírni, hogy milyen volt 1956. június 27-én a Váci utcai Tiszti Házházban a Petőfi-kör sajtóvitája. Mindenkinek vannak emlékei, aki ott volt. Itt, Párizsban is sokat írtak erről. Az én érzéseimről és a barátom arcáról akarok írni, úgy, ahogy visszaemlékszem rá, amint áll a nagyterem jobb oldali bejárata melletti oldalon a falhoz szorulva, lábujjhegyre emelkedik, éljenez és kiabál.

Csalódott is voltam. Izgatott is voltam. Csalódott, amiért a barátom nem keres engem a tömegben úgy, ahogy én keresem őt. Izgatott voltam, mert átragadt rám a feszültség. Főképpen a barátom feszültsége ragadt át rám. Úgy gondoltam, hogy ő el van foglalva a részvétellel, ezért nem látom rajta, hogy bármi más érdekelné, mint a szónokok szavai. Engem is érdekelt, amit hallottam, de nem kötött le annyira. Inkább érdekesnek éreztem, amit hallottam, semmint magával ragadónak, szóval nem voltam annyira elfoglalva a benyomásokkal, hogy ne érdekelt volna, hol van éppen a barátom.

Katonák is álltak a tömegben. Alattomos, figyelő szempárokat is láttam. Az ablakból lenézve észrevettem, hogy a híres színész, aki a feleségét, a híres színésznőt átkarolva lassan sétált az udvaron, és sok embernek mosolyogva visszaintett, a hűvös estében leveszi a zakóját és a híres színésznő vállára teríti.

Ezt a mozdulatot jobban megőriztem magamban, mint a szónokok szavait. Más férfiak is ráterítették a zakójukat más nők vállára.

Mások is egymásra mosolyogtak. Szerettem volna, ha én is rámosolyoghatok valakire, de a barátomon kívül senkit sem ismertem, és ő messze állt tőlem, a túlsó oldalon, az emelvényre vezető lépcsőnél.

Azért mégis úgy éreztem, hogy az egymás iránti barátságosság érzése áthatja a tömeget. És azt is éreztem, hogy nemcsak két ember között támadhat fel hirtelen az a kapcsolat, amit barátságnak mondunk.

Kihajoltam az ablakon. Szerettem volna, ha lentről észrevesznek. Annyira kívántam ezt, hogy integetni kezdtem. Mások is integetni kezdtek mellettem. Lentről visszaintegettek. Mosolyogtak. A színészek is. A katonák is. A reflektorfényekben lent kószáló emberekben volt valami ártatlanság. Ők nem kiáltottak. Mintha az eget kémelelték volna, s ettől levegős és tiszta volt a tekintetünk. Nem jutottak be az előadóterembe, mégis várakoztak. Úgy éreztem, hogy közös a várakozásunk. Nem tudjuk pontosan, kire és mire várunk, nem szónokolunk, nem kiáltozunk, ám ez a várakozás mégis tartós és az élményét akkor is elvisszük magunkkal, amikor a többiek felfűtöttsége lecsillapul.

Ez az érzés segített, hogy ne kerítsen hatalmába a félelem, ami mindig elfogott, ha tömegbe kerültem. A szónokok fellelkesítették a jelenlévők nagy részét. Jól értettem őket és nem volt kétségem afelől, hogy nekem nagyon is megfelel az, amit mondanak. Már persze azok, akiket megéltünk. Voltak ugyanis verejtékező, tétova, hatástalan, sőt visszatetszést keltő szónoklatok is.

Amikor végre egymás mellett álltunk a barátommal, úgy éreztük magunkat, mint amikor gyerekkorunkban kenyérrre vártunk a pékség előtt. Én legalábbis így éreztem, mert folyamatosan ismételte: „Hol voltál?“, „Gyere!“, „Maradj mellettem!“, „Ne veszítsük el egymást!“.

Azt mondta: keressük meg a barátunkat.

Nem tudtam, miért nevezi barátunknak a negyedéves bölcsészt. Csak azért, mert ő is kecskeméti gimnazista volt? Ennél többet nem tudtunk róla. Fogta a karomat, hogy ne veszítsük el egymást a tömegben, de úgy éreztem, fontosabb a számára ennél az, hogy odajussunk, ahol a bölcsészhallgató ismerősünk állt. Úgy voltam ezzel a bölcsészhallgatóval, mint az apám a barátommal. Féltékeny lettem rá.

Hívtam a barátomat, hogy üljünk le. Hátul megüresedett éppen két szék. Gyere, ne szarj be, amíg engem látsz, kiáltotta a fülemben, mert éppen kitört a hangzavar, és kiáltani kellett, hogy megértsük egymást.

Másnap éjszaka otthon azt álmodtam, hogy sorban állunk a barátommal az utcánk túlsó végében lévő pékség előtt. Nagy tömeg volt az üzletnél, nem úgy, mint régen. Az álmaimra néha pontosabban emlékszem, mint az életem eseményeire.

Nagy tömeg volt a pékségnél. Az asszonyoknak egyáltalán nem volt akkora fenekük, mint régen, a felsőkarjuk sem volt olyan húsos, egyáltalán soványabbak voltak. Sok férfi állt a tömegben. Katonák is. Mi sem gyerekek voltunk. De azért ugyanúgy a fal mellett várakoztunk, mint régen. Azt mondja a barátom: na ebből elég, gyere, menjünk be a boltba. Én meg: de nem vagyunk még soron. Nem számít, mondta, és karon fogott. Lecövekeltem magam. Az arcomba hajolt. Olyan kipirult volt az arca, mint gyerekkorunkban. Ne szarj be, mondta fenyegetően, gyerek! Én eldodogtam újra, hogy nem vagyunk még soron.

Hatalmas léptekkel elindult. A tömeg, a férfiak is, a katonák is elnémultak. Figyelték, amint halad a fal mellett. Na nézd, a Sugárék Andrisa, visított fel egy asszony.

A barátom az emelvényhez érve kérdezett valamit a negyedéves bölcsészhallgatótól. Valamiben megegyeztek. A bölcsészhallgató az elnökségi asztal mögé ment. Úgy gondoltam, azok is a szervezők közé tartoznak, akik ott álltak.

Az előadók gyorsan váltották egymást. Egy politikust lehurrogtak. Fáradtan, zavartan beszélt. Érződött rajta, hogy ő maga sem hisz abban, amit mond. Szónokolt. Az elnök, egy nálunk hat-nyolc évvel idősebb fiatalember nem tudott úrrá lenni a felháborodáson. Az asztal mögött álldogálók közül előlépett egy másik fiatalember. Vele váltott előbb néhány szót a bölcsészhallgató ismerősünk. Sovány volt. A járása, a fejmozgása is imbolgó. Felemelte a kezét. Csend lett a teremben. Úgy gondoltam, ő a szervezők között az, akit a legtöbben ismernek, akiben a legjobban bíznak. Mi a demokrácia elvei alapján állunk, mondta. Kérlek benneteket, barátaim, hogy mindenkit hallgassatok végig.

Lassan engedte le a kezét. Annyi év után is magam előtt látom a karmozdulatot. Mintha nem is a testéhez tartozott volna hozzá a karja. Mintha mondjuk egy lebegő kendő hullámozott volna, akár egy mesében. Kilenc év után is határozottan álltom: elnémult a terem a mozdulatra.

Később, mikor ketten a Nyugati pályaudvar felé siettünk, hogy az utolsó vagy első – nem tudom már, hogy az aznapi vagy már a másnapi – vonatot elérjük, azt mondtam a barátomnak, aki a Kossuth Lajos utcán és a körúton mindvégig a szónoklatokról beszélt, hogy mi volt bennük nagyszerű és mi, így mondta, a bűnös, azt mondtam, ne röhögj ki, nekem a legjobban az a pali tetszett, aki a karmozdulatával elnémította a tömeget, azzal a pár szóval csak, hogy mindenkit meg kell hallgatni, mert ezt kívánja a demokrácia, figyelted, mondtam, ezt akkor mondta, amikor éppen egy olyan alak beszélt, aki a vezetőket védte, vagyis hát öellene szónokolt.

A barátom kicsit meglepődött azon, hogy bennem ez maradt meg legerősebben. Azt mondta, hogy az a fickó a Petőfi-kör vezetője volt, csak a keresztnevét tudja, ő is Gábor.

A másik Gábor karmozdulata mellett a nevetésünkre emlékszem a legjobban, a Lenin körút és Sztálin út sarkán. Álltunk a Röltex-üzlet kirakata előtt, a kirakatban nincs más, csak egy nagy halom cérna. Olyan az egész, mint egy cérnaerdő, és az erdő közepén az éjszakában két röhögő fickó, ahogyan a kirakatüvegben láttam magunkat.

Arra is emlékszem, hogy nevetés közben fájdalmat nem, inkább azt mondhatom, magányosságot éreztem. Hiába állt mellettem, hiába nevetett velem a barátom. Ugyanis a nevetésünk ahelyett, hogy visszahozta volna a régi boldog időinket, amikor az osztályban, az utcán, a sportpályán, bárhol a legnagyobb marhaságokon is nevetni tudtunk, ez a nevetés ott, a Lenin körút és Sztálin út sarkán, az üres és néma körúton két olyan ember erőltetett nevetése lett, akik éppen arra gondolnak, hogy vége a régi őszinte nevetések korának, valami új és ismeretlen következik, talán ez az utolsó nevetésünk valami marhaságon, mert mi másnak lehet nevezni, mint marhaságnak, ha azon nevetünk, hogy két palit is Gábornak hívnak.

Az a karmozdulat az emelvényen olyan mélyen rögződött bennem, hogy nem is tudtam szabadulni az emlékétől. Volt, amikor nem is a karmozdulatot láttam magam előtt, hanem annak a fiatalembernek a tekintetét.

Nem mondhatom, hogy magabiztos volt a tekintete. Azt se mondhatom, hogy tanácstalan volt. De nem rutinosan vette át a tehetetlen elnöktől az irányítást. Nem azt éreztem akkor, és ma sem azt érzem, hogy diktálni akart volna az emelvényről. Vagy kérni akart volna. Amikor a karmozdulatot láttam és a szavait hallottam, nem is volt rám olyan nagy hatással. A mozdulatra és a szavakra ráfelelő csend tette olyan fontossá az egészet. A csend nélkül, azt hiszem, semmit sem jelentett volna számomra a közbeszólás. Ez annyira foglalkoztatott, hogy újra és újra lejátszódott bennem akaratlanul is a jelenet. Újra és újra próbáltam egy hiteles megnevezést találni rá. Végül is találtam: egyértelműség. A titkár tekintete, a hangja, a kísérő karmozdulat természetessége egyértelműen ugyanazt fejezték ki, amit a szavai.

Akkor ott a teremben már órák óta volt aki lázasan lobogott, volt, aki elszántan hazudozott, volt, aki logikus mondatokkal magyarázott, mások protestáltak, volt, aki zavartan állt az emelvényen, a tömeg meg lelkesen, gyanakodva, felszabadultan, indulatosan, mérlegelve önmagát és a hallottakat tombolt, zúgott, tiltakozott. Néhányan összebújva, mint a sportolók egy kosárlabda-mérkőzés szünetében az ellenjáték taktikáján tanakodtak. Jó néhányan üdvözült mosollyal jártak-keltek a tömegben. Úgy tettek,

mintha nemcsak mindenkit ismernének, de minden, ami történik, az ő érdemük volna. Mások árulkodó sietséggel tapsoltak és éljeneztek. Ezek mindig körülnéztek, hogy mikor jön el az éljenzések és tapsok ideje. A hallgatóság, úgy éreztem, őszinte is volt, szerepeket is játszott, s ebben a gomolygásban a titkár kézmozdulata és az a néhány szó, amit kimondott, azt fejezte ki, hogy a cseppnyi szabadságot, amit kiharcolt, ne sajátítsa ki senki, engedjenek mindenkit szóhoz jutni.

Megérezte ezt a közönség. A lépcsőház közönsége is. Onnan sem hallatszott egyetlen hang sem a szavai után. Megérezték az udvaron nyüzsgők is. Az ablakból láttam, hogy lent megszűnt a járkálás.

Ugyanezt a mozdulatot láttam hónapokkal később, október 23-án kora délután a Bem-szobor előtt a tüntetésen. Gábor, akit én azóta a titkos testvéremnek tekintettem, ott állt a szobor előtt. A híres fiatal színész és a híres öreg író társaságában. A Himnusz énekeltük. Lassan mind a hárman integetésre emelték a kezüket.

Lehet, hogy ezek nem fontos dolgok. De bennem megmaradtak. Hozzá tartoznak az én történetemhez. Nem színezek ki semmit. Ebben mások vagyunk, Liv! Én itt, Párizsban is egy vidéki srác maradtam Kecskemétről. Budapesten is az maradtam. Nem vagyok beavatott. A saját életemben szeretnék beavatott lenni.

Mielőtt megismertelek, elmentem néhányszor a Café Celtique-be, a rue de Seine-n. Magyar emigránsok járnak oda, írók, szerkesztők, festők. A Bul Mich és a Saint Germain sarkáról szerettem elindulni. Van ott mindárt a rue de la Harpe sarkán egy önkiszolgáló. Válogatok a sajtók meg a mustárok között. Ez is az én elmaradhatatlan vidékiségem? Otthon soha nem láttam ennyi sajtót meg mustárt. Iskolás koromban a csokoládé is hiánycikk volt. Banánt és narancsot külföldön láttam először. Mindig másféle sajtót eszem, ha arra járok. Egy pohár sört ittam mindig a Café Celtique-ben a salátára, mindig másféle sört kértem.

De előbb végigsétálok a Boulevard Saint Germainen a Place de Odeonig. A jobb oldalt megyek, ott vannak a bámulható kirakatok. Néhány ruhadarab már olyan, mint egy jó ismerős. A rue Mazarine sarkán van egy búzákék pólóing, sötétkék-fehér a csikozása. Mindig félek, hogy valaki megveszi előlem. De nem tudom rászáni magam a vásárlásra az ára miatt. Lehet, hogy kirakati mintadarab. Néha arra gondolok, hogy a tulajdonos az üveg tülso oldaláról látja, hogy megállok és nézem. Figyel, vár. Lehet, hogy neki előnyös, ha a kirakata előtt gyülekeznek az érdeklődők. Néha úgy érzem, hogy a pólóing már nem is az övé, hanem az enyém.

Befordulok a rue de Seine-re. Ott sem kisebb a forgalom, csak más. Ott nincsenek autósodák, mint a Saint Germainen, ahol amikor a piros lámpa zöldre vált, kilő a kocsiáradat és minden felmorajlik. Itt az őrült vágató motorok meg a keskeny utcában is felgyorsuló kisautók sivítanak, és az árusok kiáltoznak egymásnak. A galériák meg a boltocskák kirakatainak a poros nyugalma olyan, mintha Pompeiben járnál. Elmegy melletted egy miniszoknyás lány a zöld, sárga színeivel, kiugrik a kapu alól egy fütörésző kétméteres szenegáli fiú. De a régi térképekből a kisgalériák kirakataiban, a régi könyvekből, a kis amulettekből, a szobrocskákból, a gyöngyfűzerekből, a főlíánsokból árad az események csöndje.

Amíg meg nem ismertelek, ezek voltak a legszebb időim Párizsban. Tudod, ez az én világom. Az egyik kis üzletben árulnak ugyanolyan kenyeret, amilyenért gyerekkoromban otthon álltam sorban.

A Café Celtique-ben a járdára kirakott asztaloknál a napvédő ernyő alatt isszuk a sört. A fiúk okosak, tájékozottak. Sokat vitatkoznak. Mindenre tudják a magyarázatot. Arra is, ami otthon történik, arra is, ami Algériában történik, vagy Izraelben, vagy Amerikában. Mindig vitatkoznak, mert mindegyikük más magyarázatot talál. Sohasem győzik meg egymást, de úgy vettem észre, ez nem is áll a szándékukban.

Hallgatom őket. Iszom a sörömet.

Egyetlenegyszer szóltam közbe.

Arról folyt a vita, hogy október 23-án a bölcsészeknek és a közigazdászoknak a Petőfi-szobortól induló menete vagy a műegyetemistáknak a Műegyetemről induló menete robbantotta-e ki a forradalmat. Azt mondtam, hogy nem tudom, mi volt a Petőfi-szobornál, de a műegyetemisták egyáltalán nem gondoltak forradalomra. A lengyelek iránti szolidaritásból és az előző napi gyűlés határozatairól való tárgyalás érdekében indult el a menet.

De hogy a nemzeti zászlókat már azért vitték a műegyetemisták, mert meg volt minden szervezve.

A fiú, aki ezt mondta, nem volt ott a Műegyetem kertjében, ahonnan a menet elindult.

Mondtam erre, és lehajítottam a sörömet, hogy bátorságot nyerjek ezeknek a nálam okosabb fiúknak a beszélgetésébe beleszólni, mondtam, hogy a menet zászlók nélkül indult el és csak később kezdték a lakóházakból kiadogatni a zászlókat. – De hát a jelszavak, amikor már ott az indulásnál megfogalmazták – mondta a fiú.

Letettem a sörös poharam. Elég nagyot csendült a márványszotalon, erre jól emlékszem, mert én sosem teszem le így a poharam. Felfigyelt az egész asztaltársaság. Mintha akkor vették volna észre, hogy én is ott vagyok, egy surmó valahonnan a világ végéről.

Hallgass ide, barátom, mondtam, s ahogy ezt kimondtam, már el is szégyelltem magam, mert patetikusnak éreztem és nem illett oda, meg hát hozzám sem illett, de mégis megismételtem azt, hogy hallgass ide, barátom, mert egy pillanatra visszarepített engem az, amit mondani akartam, amit muszáj volt mondanom, kilenc esztendőre repített vissza. Októberben szólítottuk így egymást, októberben fordultunk így a másikhoz, hogy hallgass ide, barátom, hallgass ide, barátom, mondtam az üres sörös poharam fölött, jelszavak nem voltak, csönd volt, amikor megindultunk, olyan csönd, amilyent elképzelni sem lehet, hogy ennyi ember ilyen csöndes tud lenni, ilyen csöndben tud elindulni és ilyen csöndben tud vonulni. Ott voltam.

Na, erre csönd lett ott is. Pedig nem intettem, nem emeltem fel a kezem. Jó volna, drága Liv, ha le tudnám Neked írni azt a csöndet. A hirtelen támadt csöndben úgy látszik, kicsit oldalt dönthettem a fejem vagy elfordulhattam, mert nagyon resteltem, hogy a fiúk közül mindenki engem néz. Rám meredtek. Mintha azt gondolták volna, hogy hát ez meg mit akar, honnan kerül ide. Volt a tekintetükben egy árnyalat, nem tudom másképpen mondani így visszagondolva, egy árnyalat, a jóváhagyásé, az egyetértésé talán. Hogy akárki ez, akár honnan jött, de rendben van, hogy azt mondta, amit mondott.

Olyan zavarban voltam, hogy nem mertem ránézni egyikükre sem. Így történhetett, hogy kicsit oldalt húzódva, elfordítva a fejem, megláttam a másik asztalnál egy férfit. Először csak az előrenyújtott lábát. "cska fekete, magas szárú cipőt viselt, amilyent csak az öreg, a szegény emberek hordanak. Vászonnadrágja volt, khakiszínű, elég rendes szabású, ki volt rojtosodva. Egymáshoz volt szorítva a két lába, olyan tartásban előrenyúlva, hogy egészen hátra kellett döntenie a felsőtestét. Felemelkedett a két térde, ahogy maga alá húzta a lábát, mert a márványszotal felett előre akart hajolni. Az arca egészen közel volt. Úgy nézett bennünket, mintha értett volna magyarul, és így értette volna, hogy miről beszélünk.

Úgy éreztem, a csönd az én teljesítményem. Ez jó érzés volt. A többi úgy jött. Láttam magam előtt a Műegyetem kertjét. A központi épületnek, ahogy nevezték, „K. épület”-nek a könyvtárszármra nyíló kapuja felől láttam a kertet. Úgy, ahogy október 23-án délelőtt. Száz méternyire a gyors munkával készített emelvény. Az emelvényen a harcokcsizó alezredes. Körülötte néhányan. Valahogy gyűrűbe fogva őt. A gyűrű alakja változik. Karika, ovális... A kavargás folyamatos az emelvény körül is. Az emelvényen szónokok és hívívők váltják egymást. A tömeg hullámozik. Beszívja a peremen bókászókat. Engem is. Már csak azt veszem észre, hogy kialakulnak a sorok. Csendben. Bizonyos vagyok benne, hogy amikor a menet megindult, csend volt. Nem figyeltük a mellettünk állókat. Mindenki magába húzódott. Mindenki a saját elhatározása alapján állt be a sorba. Senki sem tudta, hogy mi felé indul el.

Ültünk egy ideig még a sörünk mellett a Café Celtique teraszán. Nem tudom, a többiek mit éreztek. De mintha mindenki számára fontos lett volna, hogy üljünk együtt a csendben. Mikor búcsúzni kezdtünk egymástól és indultunk, a szomszéd asztalnál ülő férfi odaszólt. Azt mondta, ugye milyen jó kis hely ez, ugye milyen jó a sör...

Másnap újra leültem ugyanahhoz az asztalhoz.

Rendeltem egy sört.

Csak úgy üldögéltem. Nézelődtem.

A szomszéd asztalnál megint ott ült a rojtos nadrágos férfi. Fakult sárga pólóingben volt. Ő is sört ivott. Ő is nézelődött. Nem szóltunk egymáshoz. Azt hiszem, én intettem először, hát mégis ő az idősebb, gondoltam. Nem tudom, hány éves lehetett. Nem tudom, mióta járt le oda sört inni. Ültem egy órát. Láttam, hogy senkivel nem beszél. Arra gondoltam, én talán mégsem érem el az ő korát úgy, hogy mindennap lejárok ugyanoda, iszom a sört, hallgatok. Arra gondoltam, hogy azért, ha tehetem, lejárok majd egy párszor még, leülök a csöndben, ami persze relatív csönd volt, mert a motorosok száguldoztak, az árusok átkiabáltak egymásnak, a nyitott ablakokon át slágerzene hallatszott a rádiókból, de ez mind nem zavarta meg azt a csöndet, amit magamban éreztem.

Tudod, addig sohasem jelent meg előttem az a néhány perc, amikor a tömeg sorba rendeződött és megindult a Bem tér felé. Nem tudom, miért nem jelent meg. Talán az a pár szó, az a kis vita váltotta ki előző nap, amikor nekem közbe kellett szólnom. Akkor kezdtem szétbontani az emléket. Akkor hallottam meg először a kavargásban a csendet. Ez így kicsit patetikus, de tényleg átéreztem az egykori csendet és azért mentem vissza a következő napon, hogy újra előhívjam magamban és megőrizzem.

Most, hogy ezt leírom a számodra, biztos vagyok benne, hogy abban a régi csendben a sok ezer ember közötti egyetértés mutatkozott meg. De úgy gondolom, ennél is fontosabb, hogy a sok ezer embernek az egyetértése az önmagával egyetértő sok ezer ember egyetértése volt.

Amikor a Café Celtique teraszán közbeszóltam és a fiúk elhallgattak, mintha valami előhívódott volna bennük is. Mintha visszatért volna valami a számukra is. Mintha megtaláltak volna valamit, amit már elveszítettek.

A következő napon is ott ült a francia. Most is kifakult sárga pólóingben, kirottosodott szélű vászonnadrágban volt, ugyanúgy mindkét lábát az asztal alatt előrenyújtva és egymáshoz feszítve ült. Melegebb volt, mint az előző nap, szandált viselt. Nem volt túl sok hely a járdán, úgy emlékszem, három asztal fért el. Egészen közel voltak egymáshoz. Illetlenségnek tartottam volna, hogy jobban szemügyre vegyem, pedig kíváncsi voltam rá, ugyanis rögtön, ahogy leültem, intett, mintha már ismertük volna egymást. Visszaintettem. Úgy fordultam, hogy bármilyen közel vagyunk is, azért ne kelljen a másik arcába bámulnia egyikünknek sem. Így aztán inkább éreztem, semmint láttam, hogy akkor sem bámulna az arcomba, ha vele szemben ülnék, mert a vállam fölött elnézett a Szajna irányába, a rue Jacob sarkán álló épület felé. Az volt a benyomásom, mintha azért ülne a Café Celtique teraszára – amit persze nagyképűség volt teraszának mondani, mindössze azt a néhány asztalt rakták ki a járdára –, hogy szemmel tarthasson, fogalmam sem volt róla, hogy mit, a rue Jacob sarkán.

Férfias lóarca volt, mély barázdákkal.

Ittam a sörömet. Itta a kávéját. Az volt az érzésem, hogy amiként ő most már hozzátartozott az otlétemhez, ő is úgy érzi, hogy én meg az ő otlétéhez tartozom hozzá. Talán azért éreztem ezt, mert láttam, hogy az előző nap a fiúknak úgy intett, s azok úgy intettek vissza neki, mint ahogy az ismerősök üdvözlik egymást.

Ha szabad a számodra, Liv, kerülgetni a benyomásaimat, az volt az érzésem, hogy ő is valahol egész máshol van, mint ahol éppen üldögél.

De akkor már valaki ott állt az asztalomnál. Pontosabban a két asztal között. Nem tudom, még sohasem beszélünk róla, hogy emlékszel vissza Te arra, ami ezután következett. Olyan közel voltál, hogy nem lehettem biztos benne, melyikünket szólítod meg. Mind a kettőnkől megkérdezhetted ugyanis, amit megkérdeztél, azt, hogy elfoglalhatod-e az egyik szabad széket, amíg megiszod a kávédat. A harmadik asztalnál egy pár ült, a mi két asztalunk mellett volt egy-egy szabad szék. A francia asztalához ültél le. Üdvözöltétek egymást olyan szavakkal, amelyeket azok váltanak, akik ismerik ugyan a másikat, de nem olyan közről, hogy beszédbe elegyedjenek, s – ha nem a helyzet kényszerűsége hozza magával – közös asztalhoz üljenek. A szabad szék közelebb volt az én asztalomhoz. Úgy is érezhettem, mintha mellém ültél volna le.

Érezhetted ezt Te is, mert azonnal hozzám fordultál és kimerően ugyan, de barátságosan azt mondtad, reméled, nem zavarsz, csak néhány percre ültél le.

Látod, megpróbálok Rólad is úgy beszélni, mintha egy harmadik személyről beszélgetnénk ketten. Talán érdekes lesz a számodra. Talán közelebb jutunk ahhoz, amiért elszántam magam arra, hogy írjak Neked.

Kihozták a kávédat és az én asztalomra tették le. A francia azt mondta, jó napot, Liv kisasszony. Tegnap megint itt voltak a magyarjai. Jó napot, Montand úr, válaszoltad. Az úr is velük volt, folytatta a francia. Valóban? – kérdezted. Felemelted a csészét. Előírásosan fogtad a fülét, a kisujjadat eltartva. Már a szádhoz emelted, a fejedet előrebiccentetted, s ettől a kis mozdulattól a hajad egyik oldalt a válladra hullott. Igyekezted, hogy ne legyen mesterkélta a mozdulat, mégis úgy éreztem, mintha begyakorolt lett volna. Az is, ahogy a hajad oldalt előrelebbent, az is, ahogy a nyelved hegyével megízlelted a kávé, és csak azután illesztetted az ajkaidat a csésze peremére. Az is, ahogy ittál egy kortyot, olyan hosszan, hogy közben a csésze felett végighordozhatsz rajtam a tekinteted, aztán ugyanolyan hosszan szívad fel a második kortyot is, mint aki így élvezi legjobban a kávé. Közben lehunyad a szemed, és nekem az jutott az eszembe, hogy a romantikus múlt századi regényekben, mondjuk, úgy írják le az ilyesmit: a szempillák függőnyével eltakarta a szeme kékségét.

Valóban? – kérdezted franciául és a harmadik korty előtt magyarul hozzátetted, még nem láttam önt itt, szintén a forradalomban való részvétele miatt kellett eljönnie Magyarországról?

Váratlan volt a kérdés, főképpen az, hogy magyarul kérdezted. Úgy emlékszem, nem is tudtam rögtön válaszolni. Valószínűleg önkéntelenül bólinthattam, mindenesetre a némaságomat és a meglepetés kiváltotta fejmozdulatomat Te válasznak tekintetted, mert odaszóltál a franciának, nagyon köszönöm, Monsieur Montand, hogy megismertetett bennünket egymással.

Ugye, Te is úgy gondolsz, hogy az egyórás sétánkon többet tudtunk meg egymásról, mint másokról esztendő alatt. Bizonyos vagyok benne, hogy ezt Te is így érezted. Nemcsak azóta vagyok bizonyos benne, mióta, hát ugye hónapokkal később, ezt azért megbeszéltük. Már akkor is így éreztem, mikor a rue Daphine-n végighaladva feljutottunk a Pont Neuf-re, megálltunk, te rákönyököltél a híd karfájára s a Notre Dame-ot nézted. Magadról beszéltél. Nem úgy, mint akinek nem volt még alkalmam, hogy egy magyar társaságában megnyilatkozzon. Úgy beszéltél, mint aki fel akarja használni az alkalmat arra, hogy önmaga számára is tisztázzon néhány dolgot.

Ugye leültünk a hidon egy padra a szenegáli meg kenyai árusok közelében, akik szőnyegekben és csomagolópapírokon árulták a faragásokat, a bőrárukat, a csontfigurákat.

Kilencedik éve élek Párizsban. Még mindig nem tudtam hozzászólni ahhoz, amiről azt mondjuk, hogy más a város ritmusa. Ilyen gyorsasággal avattál be az életedbe és cserében én is többet mondtam el magamról, mint bárkinek a barátomon kívül.

A francia nélkül biztosan nem ismerkedtünk volna meg.

Olvastam valahol, hogy mennyi mindennel vagyunk összekapcsolva, amiről nem tudunk, és az, ami valakivel megtörténik, beleszólhat a sorsunkba anélkül, hogy tudomásunk lenne róla.

Még nem mondtam el Neked, de itt az ideje, hogy elmeséljem, mit tudtam meg később a fiúktól a franciáról. Ezt persze Te már régen ismerted, de elhangzott egy mondat, amit nem ismerhetél. Eddig nem mertem Neked elmondani.

A rue Mazarine és a rue Buci sarkán álló zöldséges üzlet tulajdonosa. Az üzletet a felesége vezeti, ő csak kíséri a pénztárnál és a kis irodában. A jobb lábát nem tudja behajlítani. A térdét szétverték negyvennégy tavaszán a gestapósok. Partizán volt. Elfogták. A rue Jacob sarján álló épületben volt a Gestapó-parancsnokság. Alig száz méterre a Café Celtique-től. Nehezen élte túl a kínzást, azóta bottal jár.

Mióta nézheti onnan a kis teraszról a rue Jacob sarkán álló épületet?

Miért nem vettem észre a botját? Láttam, hogy a lábait mereven előrenyújtja az asztal alatt. De a botját hová támaszthatta, hogy nem láttam?

A fiúk azt is elmondták, hogy akkor megy le a kávézóba, amikor még nincs ott a délutáni sokaság. Akkor jön el, amikor az ismerősök már felszedelődöztek. Minél kevesebben lássák, amint végigbiceg a zöldséges boltig.

A fiúk azt is elmondták, hogy Monsieur Montand Madame Maquizard-nak szólítja az anyádat, aki néha nála vásárol. Anyád – az mondta el a fiúk közül, aki hallotta – szomorú mosollyal tiltakozik, ugyan, Monsieur, de hiszen engem csak azért vittek Kecskemétre Mauthausenba, mert zsidó vagyok, az én esetemben szó sem volt ellenállásról. Monsieur Montand erre azt mondta: Madame! Aki megjárta Mauthausent, az kiérdemli ezt a megszólítást.

Biztosan tudsz erről te is. De arról nem, hogy a fiú, aki nekem elmesélte, hozzátette, hát isteni nő ennek a kis szöszinek az anyja is, nem tudom, melyiküket választanám.

Mikor a Ponte Neuf-on elbúcsúztunk, sokáig bámultam a híd karfájára támaszkodva. A rakparton az autók ugyanúgy kergették egymást, mint máskor. A Notre Dame is ugyanolyan zöld volt a délutáni fényben. A víz is ugyanolyan szürke. A hidak felett a tornyok és a háztetők, balra a Louvre tömbje ugyanúgy a turisták kedvenc képeslapfotóira emlékeztetett. Mégis úgy éreztem, hogy valami megváltozott. Minden, amit láttam, jobban hozzám tartozott.

A zöldnadrágos, sárgapólós szenegáli fiú, aki guggolva árulta az ajándéktárgyait, odaszólt, szép napunk van, uram. Összekapcsolódott a jóérzés bennem a régi nyaraim emlékeivel, amikor először jártam Budapesten a barátommal a Margitszigeten, amikor együtt sétáltunk a kecskeméti főtéren a Nagytemplomtól a pályaudvarig.

Elhaladtunk ilyenkor a Cifrapalota előtt. Arról beszélgettünk, hogy milyen lehetett az utca, amikor még korzó volt. Mi már a Katona József Gimnáziumba jártunk, a régi református gimnázium utódjába. Az érettségizőktől tudtuk, hogy amikor a régi iskolába külön jártak a fiúk és a lányok, a korzózás volt a legizgalmasabb program. A lányok egymásba karolva sétáltak a Cifrapalota meg a szemközti zsinagóga előtt. A fiúk kettesével-hármasával követték őket. Megálltak a lányok. Csatlakoztak a fiúk. Később tudtam meg Tőled, hogy a Te anyád is sétált ott szombat délutánonként a barátnőivel.

Ahogy őt faggattad a múltjáról, úgy faggattál engem is. Ezelős kíváncsiság élt benned, hogy talán megtudhatsz így tőlem valamit az anyád fiatalságának a környezetéről. Mintha belehelyeztél volna mindkettőnket egy régi filmtörténetbe, amelyben nem számított, hogy amikor az anyád a református líceumba járt, akkor én még éppen csak megszülettem. Én sem csináltam mást akkor, amikor már nagydiákként a barátommal járva a várost próbáltuk felidézni, hogy milyen lehetett korzózni a régi utcákon.

Amikor bemutattál az anyádnak, mind a kettőnket ugyanaz a kíváncsiság töltött el, mint Téged. Anyádat az iránt, hogy milyen lett a város a háború után. Engem az iránt, hogy milyen lehetett a háború előtt. Akkor tudtam meg, hogy anyád egy amerikai tiszttel érkezett Mauthausenből Párizsba, de aztán a tisztet hazavezényelték Ohio államba.

Ilyen volt az első szeptemberünk. Ha egy szabad óránk volt, kísértünk a barátommal a Margitszigetre. A Bartók Béla úti kollégiumban laktunk. Gyalog mentünk végig a rakparton. Az a néhány hét, azt hiszem, életem leggondtalanabb időszaka volt. Lehet, hogy a később történtek felől visszanezve ez különösnek tűnik, de mégis szép, boldog és izgalmas volt a város. Én, mikor eldöntöttem, hogy mérnök leszek, elhatároztam, hogyha végzek, visszamegyek Kecskemétre. Megtanulok mindent, amit tudni kell ahhoz, hogy csatornázni lehessen a város külső negyedeit is.

Ugyanabban a szobában laktunk, együtt jártunk a menzára ebédelni, együtt tanultunk. Októberben kezdtem érezni a változást a barátomon. Gyűlésekre járt. Feszültebb lett. Konokabb. Lelkes? Inkább, legalábbis számomra, rejtélyes. Nem beszélt meg mindent velem, mint régebben. Nem azért, mintha titkolódnia akart volna. Kevés ideje maradt. Egy mondattal intézett el olyan dolgokat, amelyekről régen napokig beszélgettünk. Mindenhol ott akart lenni. Mintha nélküle nem történhetett volna meg semmi.

Október 22-én délután kerestem. A kollégiumban azt mondták a fiúk, hogy átment a Központi épületbe. Gyűlés kezdődik, a barátom az egyik szervező.

* Részlet egy készülő regényből